

Тема 3. Методичні основи аналізу господарської діяльності та його інформаційне забезпечення

ЗМІСТ

1. Метод аналізу господарської діяльності.....	1
2. Класифікація методів і прийомів аналізу	3
3. Методика аналізу господарської діяльності.....	5
4. Джерела інформації та організація аналізу господарської діяльності	6

1. Метод аналізу господарської діяльності

Кожна наукова дисципліна має свій предмет та метод дослідження. Термін «метод» походить від грецького «methodos», що в перекладі означає «шлях до чогось», тобто знання про те, яким способом, в якій послідовності потрібно розв'язувати ті чи ті завдання. Під *методом* у широкому розумінні слова слід розуміти шляхи, способи та засоби пізнання дійсності, сукупність органічно пов'язаних принципів та прийомів дослідження різноманітних явищ.

Метод аналізу господарської діяльності – це система теоретико-пізнавальних категорій, наукового інструментарію і регулятивних принципів, які допомагають дослідити діяльність підприємства.

$$M = \{K, I, P\}, \text{ де}$$

M – метод аналізу господарської діяльності;

K – система категорій;

I – науковий інструментарій;

P – система регулятивних принципів.

Категорії аналізу господарської діяльності – найзагальніші ключові поняття даної науки, до яких можна віднести:

- фактор;
- резерви;
- об'єкти аналізу;
- аналітичні показники;
- можливості;
- небезпеки;
- сильні і слабкі сторони;
- ризик;
- тенденції тощо.

Науковий інструментарій – це сукупність загальнонаукових і конкретнонаукових способів вивчення господарської діяльності

підприємства, а також критерії і вимірники, які використовують для оцінки діяльності підприємства (показники, критерії, одиниці виміру тощо).

Принципи аналізу господарської діяльності регулюють процедурну сторону його методології і методики (розглядали в першій лекції – це об'єктивність, детермінізм, принцип розвитку, комплексність тощо).

До **особливостей методу** аналізу господарської діяльності відносять:

- використання системи показників, які всебічно характеризують господарську діяльність;
- вивчення причин зміни цих показників;
- виявлення і вимірювання взаємозв'язку між ними з метою підвищення соціально-економічної ефективності.

Таким чином, господарські процеси розглядаються в становленні і розвитку. Їм властиві переходи кількості в якість, появу нових якостей, боротьба протилежностей, відмирання старого і поява нового, більш прогресивного.

Тобто, всі методи і прийоми діалектики знаходять своє застосування в дослідженні господарських процесів, господарської діяльності на всіх рівнях.

Інша особливість методу аналізу господарської діяльності – вивчення причин, що викликають зміни господарських показників. Оскільки економічні явища обумовлені причинним зв'язком і причинною залежністю, то задача аналізу – розкриття і вивчення цих причин. Таким чином, попередньою умовою правильного аналізу є економічне обґрунтування класифікації причин, що впливають на господарську діяльність і її результати.

Вибір методу дослідження економічних явищ та процесів обумовлюється характером функціональної залежності між параметрами економічної системи, а об'єктивність результатів аналізу - достовірністю та якістю економіко-математичного моделювання функціональних зв'язків та коректністю обчислень.

Всю сукупність функціональних зв'язків можна поділити на *детерміновані та стохастичні*.

• *Детерміновані зв'язки* - це пропорційні залежності між двома чи більше параметрами аналітичної моделі, коли певно му значенню фактора відповідає адекватне значення аналізованого параметра.

Стохастичні зв'язки - це складні залежності між параметрами аналітичної моделі, коли тому самому значенню фактора може відповідати декілька значень результативного параметра.

[Повернутися до змісту](#)

2. Класифікація методів і прийомів аналізу

Прийнятні висновки з аналізу можна одержати лише за умови наукового застосування його методу і методичних прийомів, які, групуючись на вищезгаданих принципах, дають змогу комплексно вивчати особливості розвитку (сільськогосподарських) підприємств в умовах зовнішнього середовища і внутрішніх можливостей, виявляти потенційні резерви та розробляти заходи, щодо їх мобілізації в оптимальному варіанті, тобто найкраще обґрунтувати управлінське рішення – найважливіший елемент процесу управління.

Загальнотеоретичними (загальнонауковими) способами, на яких ґрунтується методологія всіх наук, є:

1. Спостереження - контроль
2. Аналіз – синтез
3. Індукція – дедукція
4. Аналогія – порівняння
5. Теорія-експеримент
6. Моделювання – абстрагування
7. Формалізація – конкретизація
8. Гіпотетичний – аксіоматичний

Спостереження – спосіб вивчення об'єкта аналізу шляхом його кількісного виміру і якісної характеристики.

Аналіз – спосіб дослідження, суть якого полягає в уявному або практичному розчленуванні об'єктів аналізу на складові елементи. Кожна із виділених частин аналізується окремо в межах єдиного цілого, в єдності і взаємозв'язку його частин. Саме в цьому проявляються елементи синтезу. Синтез дає змогу об'єднати частини об'єкта, на які він розкладався в процесі аналізу, передбачити їх якісно нові зв'язки і пізнати об'єкт як єдине ціле на вищому рівні його розвитку.

Індуктивне пізнання – це, коли при дослідженні певного явища, процесу хід думок іде від часткового до загального, а дедуктивне – висновок виводиться логічним шляхом з певних даних.

Аналогія – спосіб наукового висновку, через який досягається пізнання одних предметів і явищ, на основі схожості з іншими.

Створення теорії – узагальнення результатів дослідження, знаходження загальних закономірностей у поведінці досліджуваних предметів.

Експеримент – науково поставлений дослід для уточнення результатів теоретичних досліджень.

Моделювання – спосіб наукового пізнання, що ґрунтується на заміні

досліджуваного явища, процесу на його аналог, модель, яка зберігає істотні риси оригіналу.

Абстрагування – спосіб уявного відкидання частини властивостей, зв'язків об'єкта пізнання з метою його спрощення, виділення тих сторін, зв'язків, що зацікавили аналітика.

Формалізація – спосіб дослідження об'єктів шляхом вираження їх елементів у вигляді спеціальної символіки.

Конкретизація – спосіб дослідження об'єктів, процесів, що полягає у їх вираженні в наочнішій, точнішій, конкретнішій формі.

Гіпотетичний спосіб – передбачає певні наукові припущення, що висуваються для перевірки на досліді і теоретичного обґрунтування, щоб стати достовірною науковою теорією. Він застосовується при дослідженні нових економічних явищ, які не мають аналогів.

Аксіоматичний спосіб – ґрунтується на використанні аксіом для обґрунтування нової теорії.

Не всі з вищеназваних способів в однаковій мірі використовуються при проведенні аналізу господарської діяльності. Однак, тільки їх згання дає змогу оволодіти системою пізнання складових явищ, процесів тощо.

До прикладних способів можна віднести системний аналіз, економіко–статистичні, прикладної математики, експертні, евристичні, економічні, емпіричні.

Системний аналіз – вивчення об'єкта аналізу як сукупності елементів, що утворюють систему.

Економіко – статистичні прийоми – групування, кореляційно – регресійний аналіз, дисперсійний, факторний тощо – базується на використанні апарату теорії ймовірності й математичної статистики і застосовуються для впорядкування значних масивів інформації, а саме – дають можливість встановити і виміряти взаємозв'язки між факторами і результативними показниками.

Способи прикладної математики: математичне програмування, теорія масового обслуговування, та ін. Ці способи застосовують для імітаційного моделювання складних систем і процесів та оцінки можливих результатів.

Експертні способи включають різні процедури оцінки об'єктів аналізу за участю експертів.

Аналітичні матеріали найдоцільніше подавати у вигляді таблиць, діаграм, графіків, схем тому їх побудову також можна вважати прийоми аналізу господарської діяльності. Вони унаочнюють процеси та явища і полегшують їх пізнання.

В практиці аналітичної роботи використовують кілька способів, що забезпечує найповніше і глибше дослідження явищ, процесів, показників.

3. Методика аналізу господарської діяльності

Методика – це сукупність методів, прийомів, правил і процедур найдоцільнішого виконання певної роботи.

(Коли щось робимо, ми визначаємось, що після чого робити, за допомогою якого інструмента, для кого і орієнтовно що ми маємо отримати)

Методика аналізу господарської діяльності являє собою сукупність методів, прийомів, правил і аналітичних процедур дослідження економіки підприємства певним чином підпорядкованого досягненню мети аналізу. Методика аналізу розробляється по об'єктах вивчення відповідно до поставленої мети.

Розглядають *загальні і специфічні* методики. Загальна методика – це система досліджень, яка може використовуватись для аналізу різних об'єктів в різних галузях економічної діяльності.

Специфічні методики конкретизують загальні відповідно до специфіки окремих видів діяльності, характеру виробництва, об'єкта дослідження тощо.

Найзагальніші **етапи** методик:

1. Визначення суб'єктів аналізу – це користувачі інформації;
2. Визначення мети і задач аналізу (мета: вивчення стану виробництва зернових з метою його поліпшення; для досягнення мети було вирішено такі задачі: вивчено стан формування інформації (облікового забезпечення), рівень виходу продукції та оцінено формування витрат);
3. Визначення об'єктів аналізу (є виробництво зернових в такому-то підприємстві);
4. Вибір системи показників для вивчення об'єктів аналізу з врахуванням запитів користувачів аналітичної інформації (показники, що характеризують потенціал галузі, вихід продукції та формування її собівартості);
5. Уясування послідовності і періодичності проведення аналітичного дослідження (по закінченню виробничого циклу, протягом проведення польових робіт, зберігання та транспортування урожаю);
6. Підбір методів і прийомів дослідження (порівняння, елімінування (вихід продукції, формування собівартості); кореляційний (вплив внесених добрив на урожайність); табличний, графічний (динаміка урожайності).
7. Підбір джерел даних, на основі яких здійснюють аналіз (яка первинна документація і яка бухгалтерська фінансова звітність, які реєстри тощо);
8. Організація аналітичної роботи (хто проводить, які особи і служби відповідають за які частини дослідження);

9. Технічні засоби, які доцільно використати для аналітичної обробки інформації;

10. Характеристика документів, якими доцільно оформити результати аналізу (пояснювальна записка, таблиці, схеми, графіки).

Результативність методики аналізу великою мірою залежить від того, наскільки продумано підібрані методи і прийоми для реалізації стадій аналізу:

Стадії аналізу			
Розпізнавання	Діагноз		Прогноз
	Детерміновані зв'язки	Стохастичні	
Порівняння	Приєм ланцюгової підстановки	Кореляційний аналіз	Економіко-математичні способи
Середні відносні величини	Прийоми абсолютних і відносних різниць	Дисперсійний аналіз	Програмування
Групування	Інтегральний	Кластерний аналіз	Теорія ігор
Балансовий метод	Індексний		Теорія масового обслуговування
Графічний			

[Повернутися до змісту](#)

4. Джерела інформації та організація аналізу господарської діяльності

Термін “інформація” (лат) означає “пояснення”, “викладання”, “повідомлення”. Його почали використовувати наприкінці XIX ст. лише щодо засобів зв'язку. З розвитком науки і техніки інформацію почали розглядати залежно від конкретного змісту з виділенням її різновидів, що стосувалися різних галузей людської діяльності.

Сьогодні під **інформацією** розуміють сукупність корисних даних, які несуть нові знання, легко сприймаються, зрозумілі і оцінені аналітиком як корисні для вирішення відповідних задач.

Дані – це різноманітні відомості, які надходять у розпорядження аналітика і виражені в цифровій, письмовій або змішаній формі та зафіксовані на відповідних носіях.

Інформація – це ресурс, який може накопичуватися, реалізовуватися,

поновлюватися і на відміну від інших ресурсів є придатним для колективного використання та в процесі споживання не втрачає своїх якостей. **Інформація** – це головний елемент будь-якої з функцій управління. Оперування повною, достовірною актуальною та оперативною інформацією дає ринкові переваги, знижує фінансовий ризик, ефективно впливає на прийняття рішень.

Сьогодні інформацію неможливо розглядати без єдності з комп'ютерними системами та інформаційними технологіями.

Економічна інформація – це різновид управлінської інформації, а саме, економічні дані, що відображають через систему натуральних, трудових і вартісних показників, характер планової та фактичної виробничо-господарської діяльності, причинні взаємозв'язки між системою правління та об'єктами управління.

Прийняття управлінських рішень пов'язане з постійним перетворенням інформації, а сам процес управління має інформаційний характер. На кожній стадії управління використовується конкретна вхідна інформація і одночасно формується результативна вихідна інформація, яка є вхідною для інших (наступних) стадій управління. Завдяки сучасним інформаційним технологіям можливий широкий доступ користувачів до інформації на всіх стадіях управління, а також організація баз і банку даних, що забезпечують як прямий, так і зворотній обмін інформацією.

Основними джерелами даних для проведення аналізу є:

1. Закони і законодавчі акти.
2. Різні нормативно-довідкові дані.
3. Прогнозно-планові дані.
4. Дані договорів, угод, контрактів.
5. Дані оперативно-технічного, аналітичного і синтетичного обліку.
6. Статистична, бухгалтерська і фінансова звітність.
7. Різні позаоблікові джерела даних: пояснювальні записки, акти ревізій, висновки аудиторів, матеріали нарад тощо.
8. Особисті спостереження.

Для того, щоб отримати належні аналітичні висновки, інформація повинна бути:

- цілеспрямованою, тобто найбільшою мірою виходити з вимог розв'язання конкретної аналітичної задачі;
- повною – достатньою для розв'язання певних аналітичних задач;
- достовірною – передумова для об'єктивної оцінки ситуації;
- конкретною – вибір з масиву даних найнеобхідніших відомостей;

- оперативною – забезпечує своєчасність і мінімальні витрати на збір, підготовку і подання відповідної інформації.